

**МЕСТО ФРАЗЕОЛОГИЗАМА У ЛЕКСИЧКОМ ФОНДУ
МЛАДИХ ВЛАСОТИНАЧКОГ КРАЈА**

Аутор:

Маја Ристић

ученица 3. разреда Гимназије „Стеван Јаковљевић“ у Власотинцу
члан Фондације „Христифор Црниловић“ у Власотинцу

Ментор:

Марина Савић

професор српског језика и књижевности у Лесковцу

МЕСТО ФРАЗЕОЛОГИЗАМА У ЛЕКСИЧКОМ ФОНДУ МЛАДИХ ВЛАСОТИНАЧКОГ КРАЈА

Аутор: **Маја Ристић**

ученица 3. разреда Гимназије „Стеван Јаковљевић“ у Власотинцу
члан Фондације „Христифор Црниловић“ у Власотинцу

Ментор: **Марина Савић**

професор српског језика и књижевности у Лесковцу

РЕЗИМЕ

Циљ рада је да се што је прецизније могуће изнесе суд о постојећем стању у лексичком фонду младих власотиначког краја и да се утврди место фразеологизама у њему. Полазни став јесте да млади данас у Србији и иначе, нажалост, користе узак круг речи. Претпоставка је да у таквом њиховом лексичком фонду фраземи ипак заузимају битно место и да су прилично или макар довољно заступљени.

Истраживање на узорку од 316 испитаника извршено је током фебруара и марта 2011. године. Текло је у две фазе. Најпре је направљен увид у постојеће стање, праћено је и бележено које фраземи млади користе у говору, а потом је спроведена анкета преко упитника који је чинило 36 питања и тврдњи, подељених у четири групе на основу сродности питања и према њиховој намени. Приликом попуњавања истог, испоставило се да се испитаници боље сналазе у практичном него у теоријском делу. Такође, показало се да млади поседују свест о значају употребе фразе и да их најчешће и користе како би обогатили свој речник. Поред тога, део испитаника поседује свест о очувању језичких јединица, те због тога користи фразе. Испитаници су се изјаснили да идиоме најчешће користе са својим вршњацима.

Дакле, иако су свесни користи од употребе фразеологизама, нажалост, не може се рећи да они заузимају велики део активног лексичког фонда младих власотиначког краја, мада свакако имају важно место у њему.

Кључне речи: фразеологизам (фразем, фраза, идиом), лексички фонд, упитник, испитаници

ABSTRACT

The objective of this essay is to express the opinion on the current state of vocabulary of the young people from the town of Vlasotince as accurately as possible and to determine the position of phrases in it. The starting point is that nowadays, young people in Serbia and worldwide, unfortunately, do not use many words. It is assumed that within such a scope of their vocabulary, phrases still occupy an important position and there is a great deal of them or at least quite enough.

The research was conducted in two phases and it included 316 respondents during February and March, 2011. Firstly, the insight into current state was conducted, it was monitored and recorded which phrases are used in speech by the youngs people, and afterwards a questionnaire was surveyed. It consisted of 36 questions and statements, divided into four groups based on the similarity of questions and according to their purpose. When filling in the questionnaire, it turned out that the participants are better at managing practical rather than theoretical part. Moreover, it appears that young people are aware of the importance of using phrases, as well as that they most frequently use them to enrich their vocabulary. In addition, a part of the respondents is aware of preserving linguistic units, and therefore use phrases. Respondents have told that they commonly use idioms in communicating with their peers.

Therefore, even though they are aware of the benefits of the use of phrases, unfortunately, it cannot be said that they take up much of the active vocabulary of the young people from Vlasotince, but they undoubtedly have an important role in it.

Key words: phrases (a phrase, an idiom), vocabulary, questionnaire, respondents

УВОД

Фразеологизми (фразеолошке јединице, фраземи, идиоми) као устаљене језичке јединице, окамењене фразе, јесу скупови од најмање двеју речи које имају јединствено, увек пренесено значење. Ако би се богатство једног језика мерило и бројем и разновршношћу идиома, по том критеријуму наш би језик свакако припадао групи богатих. (1) Такве особене одлике, та устаљена веза, сложена структура и јединствено значење дају им посебност у лексици једног језика. Одавно се у науци на фразеологију гледа као на један од најважнијих извора за реконструкцију језичке слике света. (2) Хомер је фразе називао крилатицама, јер на њиховим крилима мисао лети од сабеседника до сабеседника, али и од народа до народа, из културе у културу, из епохе у епоху.

Судећи по истраживањима проф. др Вељка Брборића, доцента на Филолошком факултету у Београду и управника Катедре за српски језик, као и других лингвиста, лексички фонд младих у савременом тренутку изузетно је сиромашан. (3) Мр Јелена Стевановић, истраживачки сарадник Института за педагошка истраживања, истиче да ученици основних и средњих школа у Србији имају алармантно сиромашан фонд речи. Ниво ђачке говорно-језичке културе је у значајном паду. Петнаестогодишњак у дневној комуникацији користи просечно сто речи, а према развојним стандардима, седмогодишњак у свом речнику треба да има 2000 речи. (4) И др Рада Стијовић, виши научни сарадник Института за српски језик САНУ, потврђује да смо сведоци осиромашеног, крајње поједностављеног језика младих, сведеног на минимум изражајних могућности, али пуног поштапалица, уличног жаргона, па и псовки и других опсцених речи. (5) С обзиром на овакво стање, питање сиромаштва, односно богатства лексичког фонда младих у Србији заслужује даље систематско проучавање, свакако далеко изван досадашњих домаћаја, а нарочито када је реч о месту фразема у таквом лексичком фонду. Ово истраживање управо је томе посвећено.

Полазни став јесте да млади данас, нажалост, користе узак круг речи. Резултати прошлогодишњег истраживања које је спроведено у неколико гимназија у Србији показују да мање од половине ученика не чита лектуру. По мишљењу проф. др Брборића узрок томе је што се у последњих двадесетак година живот младих озбиљно променио, стигли су нови садржаји и нови изазови. Време проведено у школи се није мењало, дан и даље траје исто, али нови садржаји су „отели” време од читања, те је читање, чини се, жртвовано да би се дошло до нових садржаја. Богаћење речника ослабљено је на овај начин, а прогноза г. Брборића је да ће се лексички фонд и даље смањивати, и активни и пасивни, па ће тако у свакодневной комуникацији наши ученици користити врло мало речи. То је већ данас свима јасно. (3)

Претпоставка је да у таквом лексичком фонду младих фраземи ипак заузимају битно место и да су прилично или макар довољно заступљени. У тој узнемиравајућој и забрињавајућој ситуацији, ово истраживање полази од охрабрујућег става и чињенице да су фраземи непресушни извор човекових мисли, осећања, жеља, страхова и као појединца и као припадника друштвене заједнице, те као такви сведоче о историјском, породичном и друштвеном животу, моралу, култури и обичајима једног народа. Наиме, фраземи су одувек били присутни у нашем језику, код говорника свих генерација. Истраживање је стога окренуто и питању нивоа свести младих о употреби фразе, што ће свакако употпунити основни циљ и задатак рада, а то је да се испита стварно стање како би се што прецизније утврдила присутност фразема у, нажалост, не тако богатом лексичком фонду младих. Важно је да се утврди у којој мери млади поседују развијену свест о свом лексичком фонду, као и свест о месту фразема у њему. Све то ће указати колико фраземи данас доприносе обогаћивању њиховог ионако сиромашног лексичког фонда. Откривање ових питања показат ће колико су млади спремни да обогаћују свој речник и тиме допринесу бољој слици о

себи и својој генерацији, за коју важи једнолична употреба речи као последица незаинтересованости, неначитаности и некреативности.

Дакле, основни задатак овог истраживања јесте да се утврди место фразема, установи сиромаштво или богатство њима, а све како би се пружила јаснија слика лексичког фонда младих. То ће свакако указати и на нека решења и могућности како да се поправи стање лексичког фонда младих Србије.

МАТЕРИЈАЛ И МЕТОДЕ

Истраживање на узорку од 316 испитаника узрасне групе од 14 до 19 година, ученика осмог разреда трију основних школа (ОШ „Осми октобар“ и ОШ „Синиша Јанић“ у Власотинцу, ОШ „Свети Сава“ у Глојану), као и ученика Гимназије „Стеван Јаковљевић“ у Власотинцу, извршено је током фебруара и марта 2011. године.

Кренуло се од упознавања са општим стањем када је реч о употреби фразема тако што су најпре у периоду од петнаест дана бележене фразе које су користили у школи и ван ње, и то истраживање спровођено је на нивоу одељења. Након тога, још недељу дана праћене су реакције ученика кроз разговор, где је неприметно, ненаметљиво укључено 12 одабраних фраза како би се открило познавање (разумевање или неспоразум). Ученичка тумачења фраза онако како их разумеју и објашњавају такође су бележена. Након овог увида у ситуацију и добијене повратне информације осмишљен је упитник за даље истраживање. Варијабле су чиниле 36 питања и тврдњи, подељених у четири групе. Анкета је била анонимна, а испитаници су давали само податке о месту становања, полу и узрасту. Време попуњавања анкете није било ограничено.

Први део упитника чинило је десет тврдњи, које су формулисане тако да њиховом оценом испитаник треба да исказе свој став о фразема, о својој употреби фраза и да процени колико их познаје. Тврдње су процењиване на четворостепеној скали чије су вредности биле:

- 1 - уопште се не слажем
- 2 - неутралан сам
- 3 - делимично се слажем
- 4 - слажем се у потпуности

Друга група се састојала од шест питања на која се одговарало избором једног од понуђених одговора. Испитаници су се даље изјашњавали о својој употреби фраза, колико, када и зашто их користе. Имали су задатак да сами процене где се налазе фразе у њиховим реченицама, као и да одаберу синоним за дату фразу.

У трећем делу упитника било је 10 питања отвореног типа, па су испитаници имали слободу да сами формулишу одговор и на тај начин покажу колика им је свест о очувању језичких јединица. Изражавали су свој став о питањима употребе фразема, као и потребе њиховог коришћења, те откривали своје представе о значају очувања фразема у лексичком фонду младих.

Четврта група питања, садржински најзахтевнија, бројала је 10 питања путем којих су испитаници имали могућност практичне провере свог знања о фраземима. Тврдње које су дали на почетку о томе колико и како познају или користе фразеологизме сада су проверене.

Приликом анализе прве групе тврдњи четворостепена скала је упрошћена ради једноставнијег тумачења резултата, па су оцене типа *слажем се у потпуности* и *делимично се слажем* сврстани у позитивну групу. Тако је добијена тростепена скала, за позитивне, неутралне или негативне одговоре. Подаци су даље анализирани и образлагани за сваку

групу. Тако је дата слика о заступљености фразеологизама, као и став о употреби фраза уопште.

За другу групу одговора направљени су графикони који одражавају постојеће стање. Подаци су образлагани, те се може стећи даљи увид у ову проблематику.

Одговори на трећу и четврту групу питања груписани су на основу значењске сродности и представљени табеларно, што показује колико испитаника је дало одређени одговор. Потом су дескриптивно и статистички објашњени.

АНАЛИЗА ПОДАТАКА

1. Резултати почетног истраживања

У првом делу истраживања током 3 недеље ученици Гимназије „Стеван Јаковљевић“, Основне школе „Синиша Јанић“, Основне школе „Осми октобар“ и Основне школе „Свети Сава“ посматрани су у школи, али и ван ње, бележене су њихове фразе и испитало се познавање фраза путем одабраних примера. На тај начин добијени су први резултати о месту фразеологизама у лексичком фонду младих власотиначког краја. Овакав увид омогућио је да се састави коначни упитник за испитанике.

Материјал забележених фраза које млади користе у комуникацији доста је обиман, што потврђује да ученици ипак доста користе фразе и познају њихово значење. Највише их употребљавају у разговору са вршњацима, а ређе са старијим узрасним групама (професорима, родитељима). Приметно је да са вршњацима више користе разговорне фразе као што су *ухватити се на лепак, лежати на параме, седети као на ексерима*, или оне са шалјивим призвукотом, *глуп као точак, показати неком зубе, гледати као теле у шарена врата*. Има и оних из групе научних, но њих, као и професионалне и књижевне, најчешће користе у разговору са професорима или родитељима: *кидати живце, икс пута, не бити на истој таласној дужини, ни по бабу ни по стричевима, вући корене*. Ту су и они из групе народних пословица, *кад на врби роди грожђе, прасе се не гоји на Божић, није сваки дан Бадњи дан (везани и за празник), ко о чему, баба о уштитцима, ко тебе камењем, ти њега хлебом*, као и неки интернационални идиоми: *Пирова победа, Ахилова пета*.

Интересантно је да млади доста користе фразе са компонентом **бог**: ако бога знаш, богу иза ногу, од њега је и бог дигао руке, досадио си и богу и народу. Честе су и оне с компонентом **ватра**: доливати уље на ватру, та ватра је одавно угашена, не играј се ватром (играти се ватром), ставити руку у ватру. Занимљиво је коришћење фразема који су на неки начин везани за школу, учење, говорење, јер садрже као делове лексему **књига, језик, човек, памет, ум, сунђер**: *спала књига на два слова, бацити се на књигу, отворена књига; бржи му је језик од памети, развезати језик; душа од човека, чудо од човека; што на ум, то на друм; упија као сунђер*. Такође, посебно је интересантна група фраза које се односе на **главу и друге делове тела**: *ставити главу у торбу, седети негде на глави, разбијати главу, показати неком зубе, забадати нос у нешто, претворити се у уво, провући се кроз иглене уши, кост и кожа*. Многе фразе су у вези са **животињама**: *дошла маца на вратанца, окачити мачку о реп, гледати као теле у шарена врата, ми о вуку, а вук на врата, прасе се не гоји на Божић, тринаесто прасе, мозак као код кокошке, развијен као врабац у колену, вредан као пчела, као мушица без главе, досадан као крпељ, пас који лаје, не уједа, бесан као рис*.

Ипак, највећи део забележених фразема заузимају она у форми **поређења**: *заобилазити као киша око Крагујевца, гледати као теле у шарена врата, тачан као швајцарски сат, досадан као крпељ, упијати као сунђер, бесан као рис, уплети се као пиле у кучине, бунити се као Грк у апсу, глуп као точак, добар као хлеб, као да је с неба пао, мозак као код кокошке, развијен као врабац у колену, луд као струја, спава као топ, лети као мушица/мува без главе, фемка се као сељачка млада, возити као по јајима, седети као на ексерима, доћи као поручен, вредан као пчела, гладан као пас.*

Везника и бројева у морфолошкој структури фразема има веома мало (тринаесто прасе, или-или), али се ипак издваја група са компонентом **броја 2**: окренути други лист, седети на две столице, спала књига на два слова.

Испитивање ученика о значењима одређених фраза (12 одабраних примера) показало је да ученици Гимназије „Стеван Јаковљевић“ познају значење 10 фраза (*не иде ми у главу, водити главну реч, у том грму лежи зец, ступити на друштвену позорницу, познавати као свој џеп, мисли да се око њега свет окреће, обећана земља, (не) бити на истој таласној дужини, гвожђе се кује док је вруће, куд сви Турци, ту и мали Мујо*), док се фразе *јаче село од сватова* и *то су старе гусле* готово непознате. Претпоставља се да је тако јер их говорници овог подручја не користе, па тако ни млади нису упућени на њих. У основним школама већина ученика, поред већ поменуте две, није знала ни значење фраза *обећана земља* и *гвожђе се кује док је вруће*, или их је погрешно тумачила (очигледно да их нема у њиховом окружењу). Остали примери били су им познати.

2. Резултати првог дела упитника

Поједине тврдње су због сродности повезане и тако упоређиване. На основу тога издвојене су три групе питања: у првој су се испитаници изјашњавали о личној употреби фразема у општењу са осталим члановима друштвене заједнице, друга се тиче односа испитаника према коришћењу и познавању фразема, њиховог значења, а последње питање одражава свест испитаника о важности лексичке разноврсности њиховог лексичког фонда.

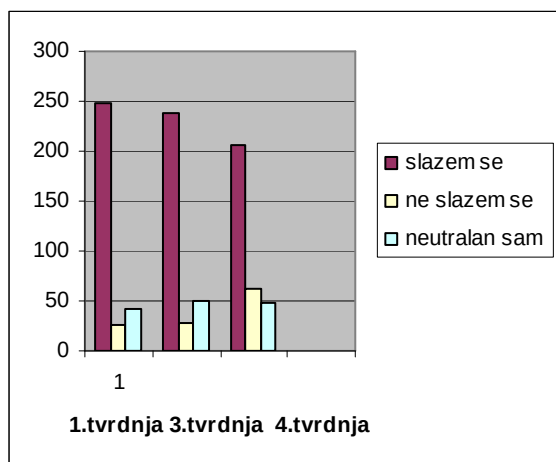
2.1. Употреба фразема у зависности од саговорника

1. тврдња **Често користим фразу**

3. тврдња **Примећујем да моји другови користе фразе**

4. тврдња **Чешће користим фразе са вршњацима него са старијим особама**

	1. тврдња	3. тврдња	4. тврдња
слажем се	248 (78,48%)	238 (75,32%)	206 (65,19%)
не слажем се	26 (8,23%)	28 (8,86%)	62 (19,62%)
неутралан сам	42 (13,29%)	50 (15,82%)	48 (15,19%)

Примећује се да је већина испитаника одговарала ставом „слажем се у потпуности“, што већ на почетку даје увид у то да млади користе фразе, да их примећују и у лексичком фонду својих вршњака, те да их са њима највише и размењују. Уочава се да је број оних који су се изјаснили као неутрални равномерно распоређен. Што се тиче броја испитаника који се не слажу са датом тврдњом, он је код 1. и 3. тврдње скоро изједначен (26 и 28), док је код 4. нешто већи (62).

Занимљиво је да се највећи број испитаника слаже са сваком тврдњом, што показује да млади имају формиран став о својој употреби фразема.

2.2. Коришћење фразема и познавање њиховог значења

2. тврдња **Умем да препознам фразу**

5. тврдња **Знам шта значе фразе које користим**

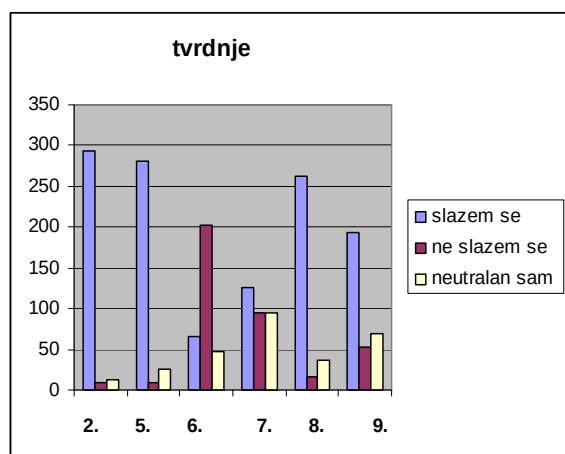
6. тврдња **Употребим фразу, а нисам сигуран или не знам њено значење**

7. тврдња **На часу/у друштву чујем фразу, али не знам њено значење**

8. тврдња **Потрудим се да сазнам значење фразе**

9. тврдња **Дешава се да вршњаци не разумеју фразу коју користим**

	2. тврдња	5. тврдња	6. тврдња	7. тврдња
слажем се	294 (93,04%)	281 (88,93%)	66 (20,89%)	126 (39,88%)
не слажем се	10 (3,16%)	10 (3,16%)	202 (63,92%)	95 (30,06%)
неутралан сам	12 (3,50%)	25 (7,91%)	48 (15,19%)	95 (30,06%)
	8. тврдња	9. тврдња		
слажем се	263 (83,23%)	194 (61,39%)		
не слажем се	16 (5,06%)	53 (16,77%)		
неутралан сам	37 (11,71%)	69 (21,84%)		

познаје у потпуности (10-3,16%). Што се 5. тврдње тиче, њих 25 (7,91%) било је неутрално, што је показатељ и несигурности ученика при употреби фразе.

Упоредивањем 2. и 5. тврдње уочава се да је нешто већи број оних који умеју да препознају фразу од оних који познају значење фразе коју користе. Занимљиво је да је код обе тврдње једнак број оних који се не слажу са датом тврдњом (10). Упоредјујући 5. и 6. тврдњу, статистиком се долази до слике да део испитаних нема јасно формиран став: код 5. тврдње имамо 281 ученика који кажу да знају шта значе фразе које користе, а неутрални и негативни одговори заједно броје 35, док је код 6. тврдње сада њих 66 потврдило да некада нису сигурни у значење појединих фразе. Статистички гледано, то је 31 испитани са контрадикторним изјавама.

Посебно је интересантан потупно изједначен број неутралних и оних који се не слажу са тврдњом да на часу/у друштву чују фразу а не знају њено значење (95 -30,06%), док је 126 на другој страни. Чак 83% ученика изјаснило се да се потруди да сазна значење фразе коју не зна, што је свакако похвално и охрабрујуће, док је само 5% потпуно незаинтересовано за значење фразе. Код 9. тврдње испитаници су се индиректно изјашњавали и о лексичком фонду својих вршњака. Њих 194 (61%) потврдило је да вршњаци не разумеју фразе које они користе, што се донекле поклапа са резултатима 7. тврдње.

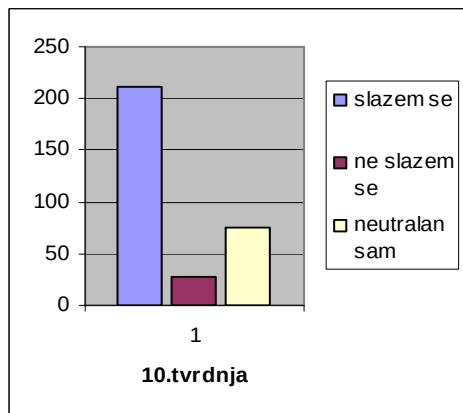
2.3. Значај употребе фразема

10. тврдња *Употреба фраза корисна је за појединца*

слажем се 212 (78,48%)

не слажем се 28 (8,86%)

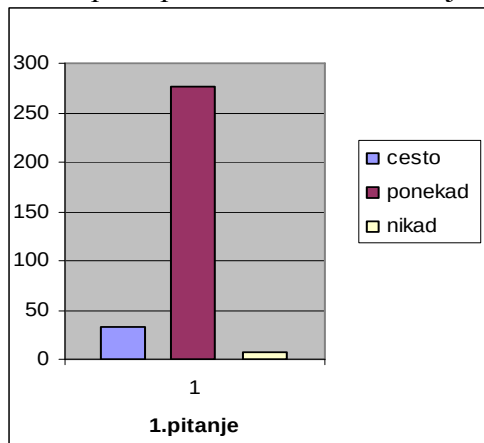
неутралан сам 76 (24,05%)

Мишљење о томе да ли је употреба фраза корисна за појединца испитаници су износили у 10. тврдњи. Неутралних је било 76 испитаника, само 28 њих било је против и чак 212 (67,09%) се сложило са датом тврдњом и тако потврдило да сваки појединац има корист од познавања и употребе идиома. Дакле, млади власитиначког краја свесни су да је употреба фразема корисна за њих и друге, а кроз следеће фазе истраживања даље се открива стварно стање и где се ученици налазе тренутно на скали познавања фраза.

3. Резултати другог дела упитника

У овој групи питања испитаници су се изјашњавали избором једног од понуђених одговора. Првих 5 питања тесно је везано за коришћење фраза у говору.

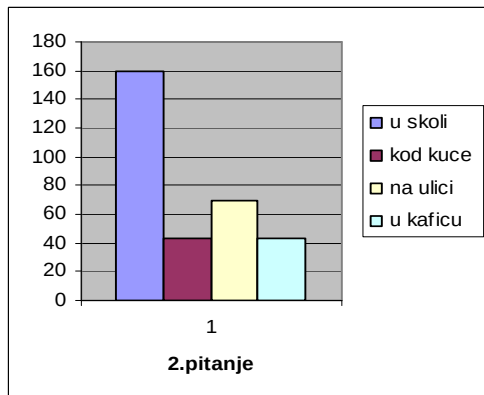
1. питање *Колико често користиш фразе ?*

а) често 32 (10,13%)

б) понекад 276 (87,34%)

в) никад 8 (2,53%)

Код учесталости употребе идиома чак 276 младих (87,34%) **понекад** користи фразе, док их 32 (10,13%) **често** употребљава. Добра ствар је што се само 8 ученика (2,53%) изјаснило да **никада** не користи фразе. Претпоставка је да се највећи број испитаника одлучио за опцију „понекад“, јер не постоји велика потреба да их свакодневно користе, већ периодично, с времена на време, у зависности од ситуације (што ће се касније и потврдити).

2. питање *Када најчешће користиш фразе ?*

а) у школи 160 (50,63%)

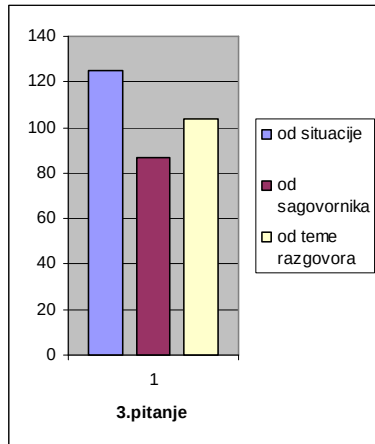
б) код куће 43 (13,61%)

в) на улици 70 (22,15%)

г) у кафићу 43 (13,61%)

Даље се пратило када, односно где најчешће употребљавају фразе. Највећи број се одлучио за опцију у школи, њих 160 (50,63%), затим на улици (70 - 22,15%), а изједначен је број оних који их најчешће користе код куће и у кафићу (43-13,61%). Овакво стање могло би да се објасни чињеницом да највећи део свог

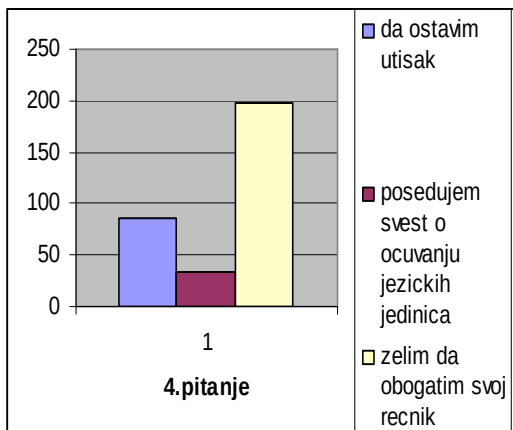
времена проводе у школи и на улици, где су обично са вршњацима.

3. питање **Од чега зависи твоја употреба фразе ?**

- а) од ситуације 125 (40%)
- б) од саговорника 87 (27%)
- в) од теме разговора 104 (33%)

Показало се да употреба фразе највише зависи од **ситуације** у којој се појединац налази (125 - 40%). Такође, **тема** разговора више утиче на употребу фразе (104 - 33%) него сам **саговорник** (87 - 27%), што се донекле могло и очекивати.

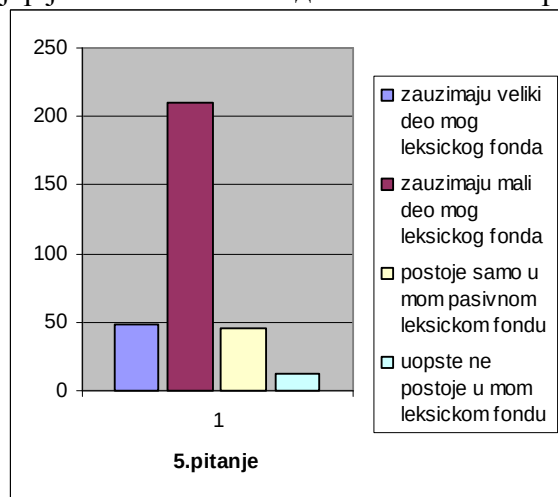

4. питање **Зашто користиш фразе?**

- а) да оставим утисак 85 (26,90%)
- б) поседујем свест о очувању језичких јединица 34 (10,76%)
- в) желим да обогатим свој речник 197 (62,34%)

Ово питање је донекле открило и карактер испитаника. Чак 197 жели да обогати свој речник, те зато користи фразе, док 85 њих жели да остави утисак код саговорника (готово упола мање). Податак који не иде у прилог језичком образовању и свести о језику код младих јесте да се само 10,67% (34) младих изјаснило да користи фразе јер поседује свест о очувању језичких јединица.

То, нажалост, потврђује сиромаштво лексичког фонда уопште, јер је ниска свест младих о лепоти матерњег језика.

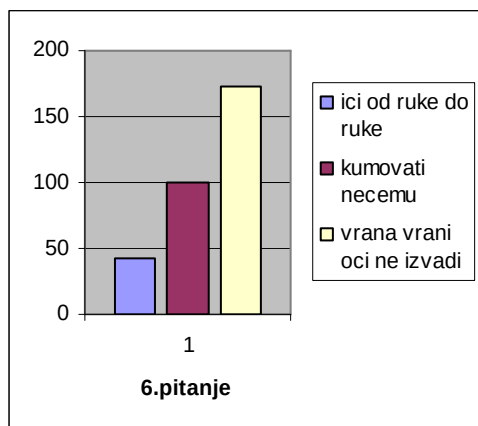

5. **Процени где се налазе фразе у твом лексичком фонду.**

- а) заузимају велики део мог активног лексичког фонда 48 (15,19%)
- б) заузимају мали део мог активног лексичког фонда 210 (66,46%)
- в) постоје само у мом пасивном лексичком фонду 46 (14,56%)
- г) уопште не постоје у мом лексичком фонду 12 (3,80%)

210 њих (66,46%) потврдило је да фразе заузимају мали део њиховог активног лексичког фонда. Оне уопште не постоје код само 12 (3,80%). Због претходних података, посебно из прве групе питања, очекивао се већи број оних код којих фразе заузимају велики део активног лексичког фонда.

Код 6. задатка за дату фразу требало је пронаћи синоним, што би потврдило претходно изнете ставове.

6. питање **Фраза РУКА РУКУ МИЈЕ** пореклом је из латинског језика. Синоним за њу би био :

а) ићи од руке до руке 43 (13,6%)

б) кумовати нечему 100 (31,65%)

в) врана врани очи не извади 173 (54,75%)

Два од три понуђена одговора, нетачна и формулисана тако да створе недоумицу код испитаника, заварала су их. Вероватно због заједничког члана **рука** 43 (13,6%) њих се одлучило за прву фразу. Занимљиво је да се чак 100 (31,65%) ученика одлучило за фразу **кумовати нечему**. Највероватније су нетачно протумачили основну фразу **рука руку мије** и довели је у везу са

неком одлуком. Тачан одговор дало је 173 испитаника (тек нешто више од половине - 54,75%). У сваком случају, очигледно је да је недовољно познавање значења свих ових фраза. Када би били сигурни у њихова значења, задатак не би било тешко решити. Такође, ваља истаћи да 80% основаца није знало синоним за ову фразу, а могуће је да је тако зато што они још увек не уче латински језик.

4. Резултати трећег дела упитника

Истраживање у овом делу надовезује се на питања из првог и другог дела упитника. Сиромаштво речника очитује се и преко одговора испитаника, јер чак 80% њих формулише га као једну краћу реченицу. Од укупно 316 испитаника чак 132 (41,77%) није дало дефиницију фразеологизма, односно није одговорило на 1. питање. Ипак, отприлике половина њих (143 - 45,25%) јесте, описујући фразу као **скуп од две или више речи које заједно имају пренесено значење**. Осталих 12,98% (41) испитаних погрешно је дефинисало фразу. Првих пет питања, као и девето, тражило је од њих да изнесу своје знање, мишљење и став о фраземима. Занимљиво је да су у већем делу одговори слични, скоро једнолични. У оквиру **2. и 5. питања** испитаници су се изјашњавали о користи употребе фразема. (Табела 1)

Одговори испитаника	Број испитаника који су одговорили	Проценат броја испитаника
развијање комуникације у друштву и лакше изражавање мисли	37	11,71%
упознавање националне културе, језика и ново знање из неких области	65	20,57%
очување језика од утицаја страних језика	68	21,52%
обогаћивање речника	65	20,57%
не видим корист	37	11,71%
не знам	44	13,92%

Табела 1

Добијена је занимљива ситуација. Ових 6 опција могу се поделити у 3 групе по једнакости броја испитаника. Исти број њих (37) сматра да фразе треба да се користе због развијања комуникације у друштву или, пак, не види корист од употребе фразе. Једнак је и број оних који фразе користе да обогате свој речник (65) и оних који сматрају да њиховом употребом могу упознати културу, језик и стећи знања из других области. Издваја се група од

44 испитаника која не зна зашто вреди користити фразе, док чак 68 испитаника (21,52%) жели да сачува свој језик од утицаја страних језика. Ова последња група је и најбројнија.

Код 3. питања (шта највише утиче на учесталост фразема) ученици су потврдили податке дате у другом делу упитника: код њих је најчешће ситуација пресудна за употребу фразема, па тема, па саговорник. Такође, понудили су као разлог и средину у којој појединац одраста или његов лексички фонд и познавање самих фразе. (Табела 2).

Одговори испитаника	Број испитаника који су оговорили	Проценат броја испитаника
ситуација	90	28,48%
лексички фонд појединца и познавање самих фразе	35	11,06%
саговорници	26	8,23%
средина у којој одрастамо	79	25%
тема разговора	36	11,39%
не знам	50	15,84

Табела 2

Код 4. питања оценили су своје познавање и коришћење фразе највише оценом **врло добар**-108, затим **веома лоше**-93, потом **одлично**-55, а нешто мањи број оценило као **средње**-50. Најмање је било оних који су рекли да **уопште не користе фразе**-20.

У 9. питању испитаници су потврдили да најчешће користе фразе са вршњацима (200) (став добијен 4. питањем из прве групе питања), јер се међусобно најбоље разумеју. На другој страни, 116 испитаника сматра да старији људи боље познају фразе, јер су искуснији и образованији.

Шесто, седмо, осмо и десето питање одликују се великом разноликошћу одговора. Очигледно је да се млади боље сналазе онда када се од њих тражи да се сете и наведу пример фразема. Понуђени одговори на 6. питање (локална фраза) многобројни су, али осим фразе правити кълблък (свађати се, расправљати се, сукобити се) остале не могу припадати идиомима типичним само за наш крај. Готово четвртина испитаника (79) овде није дала никакав одговор. Затим, као одабир за пословички израз из **8. задатка** најчешћи су *вук длаку мења, али ћуд никада (30), смејати се као луд на брашно (28), ко другоме јаму копа, сам у њу упада (25), кад на врби роди грожђе (22), пара врти где бургија неће (15), једна ласта не чини пролеће (15)*; мање заступљене биле су *лепа реч гвоздена врата отвара, ко рано рани, две среће граби, ко високо лети, ниско пада, тиха вода брег рони*. Чак 70 ученика није могло да се сети неке пословице. Занимљиво је да је испитаницима било још теже да се сете неке фразе коју размењују са вршњацима и за коју сматрају да је старији не би разумели (**7. задатак**). Доста њих није дало одговарајућ и очекиван одговор (120), а од понуђених издвајају се *грађен као кинески буквар, грађен као збирка босанских научних открића, висити као иигерица, булевар омржених, пустити мозак на екскурзију, изломити коске, убити у појам, досадан као крпељ, добити корпу*.

Код 10. питања (бележење примера фразе са глаголом **вући** и **дићи**) већина је успешно обавила задатак; њих 256 (81%) дало је веома разноврсне одговоре. Издвајају се групе синонимних фразема као што су *дићи нос, дићи главу, дигнути се у висине, дигнути се небу под облаке*. Следећу групу чине фразе *дигнути кога на ноге, затим дигнути се из мртвих и дигнути из пепела*. Овај последњи био је и најучесталији. А забележени су и следећи: *дићи галаму, дићи глас, дићи руку (на себе), дићи прашину*. Ниједан фразем није забележило 60 испитаника (19%). Приметно је више одговора с глаголом **вући**. **Поређења:** *вући као коњ, вући као магарац, вући се као пребијена мачка, вући се као кишна глиста, вући као локомотива*. Група идиома који се односе на неке делове тела: *вући за нос, вући за језик*

(најбројнији од свих), вући **за уши**, вући **ноге**. Ова група је и била најзаступљенија у одговорима. Напоследку се издвајају још три идиома: *вући корене*, *вући конце*, *вући на једну страну*.

5. Резултати четвртог дела упитника

Питања овог дела искључиво су везана за познавање значења фразе. Стиче се утисак да је овај део упитника испитаницима био најзанимљивији, па су и били најуспешнији управо у њему.

Код 1. и 3. питања тражено је да се открије значење понуђене фразе. Фразу из легенде, *медвеђа услуга*, (иначе, причу записао руски баснописац, Иван Андрејевич Крилов) успешно је протумачило чак 85 % њих, открило да је реч о одмоћи, лошој помоћи, о услузи која више одмаже него што помаже. (6) У групи различитих научних идиома (**2. питање**) *икс пута*, *вући корене*, *ставити акценат*, *(не) бити на истој таласној дужини*, *кидати живце*, већина их је све подвукла, што потврђује да их познају. Најчешће издвајана и тумачена је *кидати живце*, а најређе *ставити акценат*.

У **3. питању** испитаници су се снашли мало боље него у четвртном, где је задатак био обрatan. Чини се да је младима лакше да за дату фразу пронађу значење него што за дато значење могу да се сете одговарајуће фразе. Интересантно је да **сви испитаници** познају значење фразе *китити се туђим перјем* и *пуцати високо*. Код примера *бити прва виолина* и *коцка је бачена* 85% је дало тачне одговоре, а најслабије се разуме и тумачи *кад је бал*, *нек је бал* (60%).

Код 4. питања за 1. пример „отежавати, погоршавати већ ионако лошу ситуацију“ само 20% испитаника није дало одређену фразу. Као најдоминантнији одговори издвајају се *доливати уље на ватру*, *бацати со на рану*, чак и *закуавати чорбу*; „урадити (рећи, испричати) све, потпуно“ - 125 њих је ту успешно препознало *испричати од А до Ш* (то се и очекивало, јер је управо та фраза приликом првог бележења заиста била присутна у речнику младих, поготово основаца); као занимљив одговор ту је и *урадити нешто ТУТО КОМПЛЕТО!* Код „бити много гладан“ најприсутнији одговори су *гладан као вук* и *црћи гладан*; „за главну препреку, тешкоћу“ најчешћи је фразем *камен спотицања* (95), затим *трн у оку* и *Танталове муке*. Чак 125 ученика овде није знало да напише ниједан идиом. Успешно је решен „брзоплет, брзоплето реагује“ - *бржи му је језик од памети*, *трчи као ждребе (магарац) пред руду* (најбројнија, 110 пута се јавља), *урадити на прву лопту*. Да се сети неке фразе није могло 47 испитаника.

Код 5. питања, приликом довршавања започете фразе, сви испитаници су успешно допунили *ум царује*, *снага кладе ваља*, *једна ластва не чини пролеће* и *не липши*, *магарче*, *до зелене траве*. Више проблема задала је фраза *трла баба лан да јој прође дан*, као и *некоме и олово плива*, а *некоме и слама тоне*, где су се као могућа решења јављале следеће идеје: ...некоме и **перо** тоне, ... некоме и **злато** тоне. Иначе, ове две реченице није знало да доврши око 30% ученика.

Најуспешније решено од свих питања у целом упитнику јесте **6. питање**. Апсолутно сви испитаници знали су да повежу фразу са одговарајућим значењем.

Код 7., 8. и 9. питања за дат фразем је требало да запишу што више значења. За пример полисемичног фразема у **7. задатку** (*изгубити главу*) око 20% испитаника није записало ниједно значење, а издвајају се: *заљубити се* (чак 80 %), *погинути*, *збунити се*, *уплашити се*, *бити расејан*. У **8. и 9. задатку** број оних који се нису сетили ниједне фразе једнак је (15%). За значење „радити узалудан посао“ испитаници су успешно понудили следеће: *пресипати из шупљег у празно*, *млатити празну сламу*, *трла баба лан да јој прође дан*, *тражити иглу у плашту сена*, *дувати уз ветар*. Занимљиво је и похвално да се један

број испитаника сетио и фраза *Сизифов посао* и *јуришати на ветрењаче*. Код значења „претући, истући неког“, испитаници су били веома домишљати: *растурити га као дете звечку, убити бога у коме, убити га као вола у купусу, сравнати га са земљом, поломити кости некоме, променити лични опис некоме, разбити нос (њушку) некоме, истући као мачку, убити га као зеца*.

Након свега, **последњи задатак** требало је да покаже знање испитаника путем замене дате фразе у тексту одговарајућим изразима и речима. Понуђени одговори су успешни и скоро истоветни, те ће овде ићи један могући пример текста.

Ма, тај је неодређен човек потпуно. А онај његов рођак, што тај воли да се меша у туђе ствари!!! Не може да живи ако некоме не замути нешто или га не доведе у тежак положај. Али и они морају да имају слабу тачку. И њих ће неко да погоди тамо где их највише боли. А тад ће показати своје право лице! Дајем ти одобрење да детаљно испиташ њихово порекло.

ЗАКЉУЧАК

Ово истраживање имало је за циљ да утврди место фразеологизама у лексичком фонду младих власитиначког краја. Њиме је било обухваћено 316 младих узраста од 14 до 19 година. Након почетног истраживања и увида у постојеће стање када су идиоми као део лексичког фонда младих у питању, састављен је упитник од 36 питања и тврдњи, које су биле подељене у 4 групе. Резултати су показали да млади у довољној мери познају, разумеју и користе фразе. Нажалост, очекивало се да буде већи проценат оних код којих су фраземи активни део лексичког фонда. Ипак, радује и охрабрује чињеница да млади поседују свест о значају употребе фразе и да их најчешће и користе како би обогатили свој речник. Такође, код једног дела испитаника свест о очувању језичких јединица важан је разлог употребе фразема.

Резултат 1. и 2. дела упитника показали су контрадикторност, јер су на питања о честој употреби фразема ученици најпре потврдно одговорили, односно сложили се са предложеном тврдњом (1. део упитника, 1. тврдња, **Често користим фразе**, 248-78,48%), а потом у 2. делу код 1. питања **Колико често користим фразу?** та бројка је измењена, јер је највећи број њих одабрао **понекад** као одговор (276-87,34%), а за опцију **често** било их је само 32-10,13%. Очигледно немају довољно јасну представу о сопственој употреби идиома ни став о томе.

Већина испитаног узорка сматра да на употребу фразе највише утиче **ситуација** у којој се појединац налази, затим тема разговора, па саговорник. Углавном и најчешће их користе међу собом, односно са вршњацима. Прилично познају значења фразе, што се потврдило у 3. и 4. делу упитника. Мали је проценат оних који искористе фразу а не знају на шта се она односи (20,89%). Дешава се да чују фразу која им није позната или је недовољно јасна, али се заиста велики број њих труди да сазна њено значење (83,23%). Углавном и најчешће фраземи користе међу собом, али, интересантно, и ту се дешава да вршњаци не разумеју употребљен израз (9. тврдња 1. дела упитника, 194-61, 39%).

Такође се показало да се млади власитиначког краја боље сналазе у ситуацијама када треба да препознају дату фразу него када се од њих тражи да дефинишу одређени појам. Највећа заинтересованост њихова била је у 3. и 4. делу упитника, где се углавном оценили

своје познавање фраза као солидно, а потом се и врло успешно сналазили на делу, откривајући значења датих примера.

На крају, закључак је да су млади већином свесни користи од употребе фраза, али оне ипак чине мали део њиховог активног лексичког фонда. Чини се да ће их учешће у овом истраживању подстаћи да фразеологизме више користе, да се потруде увек да сазнају њихово значења и да увек трагају за новим фразама. Тако ће увидети да су оне непресушни извор језика, човекове културе и знања и да су неопходне за очување језика.

ЗАХВАЛНОСТ

На крају овог рада осећам потребу да се захвалим свима онима који су на неки начин допринели да он изгледа баш онако како сам замишљала и да достигне овај стадијум.

Најпре се захваљујем свим ученицима Гиманзије „Стеван Јаковљевић“, Основне школе „Осми октобар“, Основне школе „Синиша Јанић“ и Основне школе „Свети Сава“ на сарадњи и издвојеном времену за попуњавање упитника. Такође, захвалност дугујем и ученицима истраживачима у првом делу истраживања.

Затим, захвалност професорима српског језика и књижевности у горе поменутим школама на издвојеном времену за време часа за решавање упитника. Такође, захвалност дугујем Фондацији „Христифор Црниловић“ и својој Гимназији „Стеван Јаковљевић“ за указану помоћ и подршку што се тиче техничког дела. Наравно, захваљујем се и Биљани Пиповић, професорки енглеског језика, на указаним саветима што се тиче превода резимеа.

И на крају, највећу захвалност дугујем Марини Савић, професорки српског језика и књижевности, на помоћи коју ми је пружила у току рада, на свим саветима, предлозима и сугестијама. Без ње ово не би било исто.

ЛИТЕРАТУРА

1. Т. Миленковић, 2006. Идиоми у српском језику, Атеље 63, Алексинац
2. Д. Мршевић –Радовић, 2008. Фразеологија и национална култура, Чигоја, Београд
3. В. Брборић, 2010. Не воле Нушића, Сремца, Достојевског www.politika.rs/rubrike/Sta-da-se-radi
4. Ј. Стевановић 2009. Како говоре деца у Србији, www.pressonline.rs/ Књижевност и језик
5. Р. Стијовић 2010. Мислим, овај, екстра смараш, Путеви и странпутице српског језика, www.politika.rs
6. М. Шипка, 2009. Зашто се каже?, Прометеј, Нови Сад

ПРИЛОГ

УПИТНИК

Пред тобом се налазе различита питања у вези са фраземима (фразама), о томе колико и како их користиш. Потребно је да одговориш искрено, да се користиш својим искуством и знањем. Тако ћеш показати на ком месту су фразеологизми у твом лексичком фонду, односно колико је твој речник њима богат или сиромашан.

ПОДАЦИ:

Место становања _____

Пол _____

Узраст _____

I ГРУПА ПИТАЊА

Тврдње за које треба одабрати одговор, односно став. Користи + да обележиш своју тврдњу.

ПИТАЊА	уопште се не слажем	неутралан сам	делимично се слажем	слажем се у потпуности
1. Често користим фразе				
2. Умем да препознам фразу				
3. Примећујем да моји другови користе фразе				
4. Чешће користим фразе са вршњацима него са старијим особама				
5. Знам шта значе фразе које користим				
6. Употребим фразу, а нисам сигуран или не знам њено значење				
7. На часу/ у друштву чујем фразу, али не знам њено значење				
8. Потрудим се да сазнам значење фразе				
9. Дешава се да вршњаци не разумеју фразу коју користим/ питају ме за њено значење				
10. Употреба фразе корисна је за појединца				

II ГРУПА ПИТАЊА

Заокружи слово за свој одговор.

1. Колико често користиш фразе?

- а) често б) понекад в) никад

2. Када најчешће користиш фразе?

- а) у школи б) код куће в) на улици г) у кафићу

3. Од чега зависи твоја употреба фразе?

- а) од ситуације б) саговорника в) теме разговора

4. Зашто користиш фразе?

- а) да оставим утисак б) поседујем свест о очувању језичких јединица в) желим да обогатим свој речник

5. Прцени где се налазе фразе у твом лексичком фонду:

- а) заузимају велики део мог активног лексичког фонда в) постоје само у мом пасивном лексичком фонду б) заузимају мали део мог активног лексичког фонда г) уопште не постоје у мом лексичком фонду

6. Фраза РУКА РУКУ МИЈЕ пореклом је из латинског језика. Синоним за њу би био фразем:

- а) ићи од руке до руке б) кумовати нечему в) врана врани очи не извади

III ГРУПА ПИТАЊА

1. Покушај да дефинишеш фразеологизам (објасни шта је фразем (фраза)).

2. Зашто фразе вреди користити у свакодневном говору?

3. Шта највише утиче на учесталост фразема?

4. Како би оценио своје познавање и коришћење фразе?

5. У чему видиш корист за себе/вршњаке од употребе фразема?

-
-
-
6. Запиши неку локалну фразу (чуо си је од својих родитеља, бака, дека, мислиш да их говорници других подручја не користе).
-
7. Напиши неке фразе које ти и твоји другови често користите а за које сматраш да их старија генерација људи можда не би разумела, не налазе се у њиховом речничком фонду.
-
-
8. Покушај да се сетиш неке пословице која представља фразу.
-
9. Са којом узразном групом најчешће размењујеш фразе и зашто?
-
-
10. Покушај да се присетиш што више фразема који садрже глагол **вући** или глагол **дићи**. Забележи их.
-
-
-

IV ГРУПА ПИТАЊА

1. Дата фраза је из легенде. Покушај да је протумачиш. На какву се услугу мисли?
медвеђа услуга _____

2. Следеће фразе имају своје порекло у различитим наукама, а употребљавају се, претежно, у разговорном, књижевноуметничком и публицистичком стилу.

Подвуди оне чије значење сигурно знаш. Издвој ону коју најчешће користиш и дај њено појашњење.

икс пута, вући корене, ставити акценат, (не) бити на истој таласној дужини, кидати живце

3. Запиши значење следећих фраза:

- бити прва виолина _____
- кад је бал, нек је бал _____
- коцка је бачена _____
- китити се туђим перјем _____
- пуцати високо _____

4. Забележи фразу којој одговара следеће значење :

- отежавати, погоршавати већ ионако лошу ситуацију; распиривати свађу, сукобе
-

- бити много гладан _____
- урадити (рећи, испричати) све, потпуно _____
- главна препрека, тешкоћа _____
- брзоплет, брзоплето реагује _____

5. Доврши реченице како би добио фразем.

Ум царује, _____.

Не липши,магарче, _____.

Трла баба лан _____.

Некоме и олово плива, а некоме и _____.

Једна ластва _____.

6. Препознај фразу и повежи је стрелицом са одговарајућим значењем.

1) чаша жучи	размишљати, досећати се
2) кад би свака буба мед брала	живети у дивљем браку
3) ни пет ни шест	горчина, невоља
4) копати по глави	без оклевања, одмах
5) венчати се око врбе	није свако вичан свему

7. Фразем **изгубити главу** полисемичан је, тј. има више значења, у зависности од контекста. Размисли о томе и запиши што више његових значења.

8. За значење „радити узалудан посао“ напиши што више фразема .

9. Присети се и запиши што више фразема са значењем „претући, истући (неког)“.

10. У следећем тексту уочене фразе замени изразима или речима које откривају њихова значења.

Ма, тај нит смрди нит мирише! А онај његов рођак, што тај воли да забада нос у туђе ствари!!! Жив није ако неком не смрси конце или не закува чорбу. Али и они морају да имају Ахилову пету. И њих ће неко да погоди у живац. А тад ће скинути маску! Дајем ти зелено светло да детаљно испиташ њихове корене.

ПОРЕКЛО ДВА ФРАЗЕМА

Нужно је појаснити порекло два фразема. Ради тога, приче су преузете из књиге *Зашто се каже?* Милана Шипке.

Добити корпу један је од фразема који млади веома често користе у комуникацији са вршњацима и за који сматрају да га старија група људи не би разумела (постоји као пример у раду добијен 7. задатком 3. дела упитника).

ДОБИТИ КОРПУ

Реч „корпа“ пореклом је из немачког језика. Израз *добити корпу* код Немаца се употребљава са значењем „бити одбијен“. Вероватно је да су тај израз у наше крајеве донели ђаци и студенти који су се школовали у Немачкој. У једном од најпоузданијих извора (Етимолошки речник речи немачког порекла) пише да израз *дати корпу* са значењем *одбити* „захваљује свој постанак, вероватно, чињеници да је у ранијим временима заљубљеник подизан до прозора своје вољене у корпи. Када не би био услишан и добродошао, добијао би корпу са оштећеним дном, кроз коју је пропадао на земљу“. Овај занимљив обичај, из кога се у немачком језику развио, а затим и код нас пренесен, устаљени израз *добити корпу* био је раширен у немачким земљама још у 15. и 16. веку. О томе сведочи и једна песма Томаса Мурнера (1475-1537). Она у препеву др Ивана Клајна гласи овако:

Виргилије лепој девојци удвара,
О састанку ноћном с њом се договара.
Она њему вели : Пођи оној кући;
Тамо биће корпа, ти ћеш у њу ући,
Ја ћу те до мојег прозора извиући ,
Он учини тако , не слутећи јаде,
Ал, кад би ан пола пута- корпа стаде ,
А лукава цура у бекство се даде.
Остави га тако да виси крај зида ,
Наочиглед свету , сав румен од стида ,
Па гледају сада и млади и стари
Несрећника што га жена насамари.

Ето шта се све некада догађало несрећним љубавницима у настојању да освоје припаднице лепшег пола. Као знак да су непожељни добијали су праве корпе и страдали у њима или због њих. На велику срећу данашњих освајача женских срца, таквих обичаја више нема, чак ни у Немачкој. Корпе које се дају или добијају по нашим игранкама или ћагама права су ситница у односу на бруку о којој пева Томас Марнер. Зато се због њих не треба љутити, нити их примати к срцу као некакав озбиљан пораз.

МЕДВЕЂА УСЛУГА

Када неко, у најбољој намери, својом услугом нанесе неке штету, а понекад и велико зло, каже се обично да му је учинио *медвеђу услугу*. Оваква услуга је, дакле, невешта, неспретна, трапава услуга; она упркос добрим намерама, не доноси ништа добро. Зашто се таква услуга везује баш за медведа? Одговор се лако може дати. Овај трунтави становник наших шума слови као приглупа добричина, мада у стварности није тако. Када се споје његова доброта и глупост, на једној, и трапавост на другој страни, испадне – **медвећа услуга**.

Прича о медвеђој услузи постоји од давнина, јер је та звер била позната нашим прецима, старим Словенима. Али први је ту причу забележио и у својим баснама у стихове преточио гласовити руски баснописац, Иван Андрејевич Крилов(1768-1844). Међу његовим делима је басна под насловом **Пустуњак и медвед**. Написана је 1808. године, а касније је преведена и на наш језик. У њој се говори о човеку који је живео сам, без игде икога. Једног дана тај усамљени човек сретне медведа и спријатељи се са њим. Живели су они тако заједно, дружили се и постали нераздвојни: „Пустуњак је с Медом, Медо с Пустуњаком, на кораку сваком.“ Пролазило је време, дошло и жарко лето, настале велике врућине, те Пустуњак уморан од дуга хода, пожели да се мало одмори у хладу. „Легни мало, брате, ја ћу пазити на те“, рече му медвед и Пустуњак се пружи у хладовини и чврсто заспа. Али, не лези, враже! Једна досадна муха поче облетати око његове главе и реметити му сан. Медо никако није могао да је отера шапом; сад слети на нос, сад на образ, сад опет на чело. Њега то разљути, па узме један велики камен и управо кад је досадна зунзара пала на Пустуњаково чело, свом снагом удари по њој. Тако, у жељи да одбрани пријатеља, да му помогне, убије и њега и муху. Поуку басне писац је изразио стиховима:

„Услуге су миле, па макар биле мале,
Ал' вриједност њину не зна цијенит свако.
Но ништа нема горе од услужне будале,
И бити друг будали-то збиља није лако.“

Из Криловљеве басне израз *медвеђа услуга* пренесен је у обичан говор, па се данас често употребљава и у нашем језику.